

II. péld.

~~130.592~~

404 1.459.3

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

1962

1. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 78. ÉVF. 1. SZÁM 1—124. I. BUDAPEST, 1962. JAN.—MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

I. OSZTÁLYÁNAK

könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Főszerkesztő
KÓHALMI BÉLA

Szerkesztőbizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ, RÓZSA GYÖRGY,
V. WALDAPFEL ESZTER

E szám munkatársai: KÓHALMI BÉLA Kossuth-díjas, az irodalomtudományok kandidátusa, ny. egyetemi tanár, MEZEY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa, SCHEIBER SÁNDOR főiskolai igazgató, SZILÁGYI JÁNOS, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője, KLANICZAY TIBOR Kossuth-díjas, az irodalomtudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete h. igazgatója, V. KOVÁCS SÁNDOR, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete munkatársa, HERPEI JÁNOS ny. múzeumigazgató, ARADY KÁLMÁN főorvos, KOZOCSA SÁNDOR, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, REXA DEZSŐ ny. főlevéltáros, BISZTRAY GYULA ny. egyetemi tanár, PÁLVÖLGYI ENDRE, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, SZIKLAY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete munkatársa, RADÓ GYÖRGY tudományos kutató, P. NAGY LEOPOLDINA, a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa, ZOLTÁN JÓZSEF, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője, NAGYDIÓSI GÉZANÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, J. HAJDU HELGA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, TÓTH ANDRÁS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, WITTEK LÁSZLÓNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NYILAS VERA, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa, HOLL BÉLA tudományos kutató, F. WENDELIN LIDIA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BAKOS JÓZSEF főiskolai tanár, Eger, RÓZSA GYÖRGY, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára igazgatója, DÖRNYEI SÁNDORNÉ, az Országos Orvostudományi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, TAKÁCS MENYHÉRT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, K. MARKOVITS GYÖRGYI, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, CSAPODI CSABA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára osztályvezetője, GALAMBOS FERENC tudományos kutató, LAKATOS ÉVA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DÁN RÓBERT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa

Szerkesztőség: Budapest, VIII., Múzeum körút 14—16. Telefon: 134—400

A kiadvány előfizethető, vagy példányonként megvásárolható:

az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, Budapest V., Alkotmány utca 21. telefon: 111—010
MNB egyszámlaszám: 46, csekkbefizetési számla: 05.915.111-46

az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, Budapest V., Váci u. 22. telefon: 185—612

a POSTA KÖZPONTI HÍRLAP IRODÁ-nál, Budapest V. József nádor tér 1.
telefon: 180—850. Csekk számla: egyéni 61.257, közületi 61.066

~~43.592~~
461 1.759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÖRTÉNETI,
BIBLIOGRÁFIAI ÉS DOKUMENTÁCIÓS MUNKABIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓIRATA

LXXVIII. ÉVFOLYAM
1962.

1103

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

TARTALOM

<i>Domanovszky Ákos</i> : A párizsi katalogizálási konferencia szabályzat-tervezete.....	174
<i>Fügedi Péterné</i> : A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései.....	278
<i>Holl Béla</i> : Die erste Ausgabe der <i>Κατήχησις</i> Valentin Wagners (Kronstadt, 1544).....	293
<i>Kovács Ilona</i> : A Nyugat és a magyar könyvművészet megújulása.....	131
<i>Kőhalmi Béla</i> : Retrospektív nemzeti bibliográfiánk 1473—1920-ig.....	1
<i>Mezey László</i> : A budapesti Egyetemi Könyvtár VIII. századi Beda-töredéke.....	18
<i>Péter Zoltán</i> : A jubiláló Ráday-Könyvtár.....	303
<i>Rózsa György</i> : The Documentation of Science Organization as an Emerging New Branch of Scientific Information.....	265
<i>Sándor Pál</i> : Baloldali könyvkiadás Horthy-Magyarországon.....	125
<i>Scheiber Sándor</i> : Középkori héber kéziratok Magyarország könyv- és levéltárainak bekötési tábláiban.....	25
<i>Szentmihályi János</i> : A társadalomtudományok szakbibliográfiáinak néhány kérdése....	148
<i>Szilágyi János</i> : Adalékok a szociáldemokrata könyvkiadás történetéhez a két világháború között.....	44

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Arady Kálmán</i> : Régi magyar exlibrisek.....	59
<i>Barcza József</i> : Kazinczy Ferenc első könyvtára Sárospatakon.....	203
<i>Biró Ferenc</i> : Péczeli József könyvtáráról.....	326
<i>Bisztray Gyula</i> : Arany János „Koszorú”-jának olvasóközönsége.....	75
<i>Bohatcová, Mirjam</i> : Zur Frage der tschechischen Buchdruckergeschichte.....	341
<i>Donáth Regina</i> : Egressy Gábor fizika-könyve.....	334
<i>Fallenbüchl Zoltán</i> : Ismeretlen kézirat Magyarországtérkép.....	324
<i>Ferenczy Endre</i> : A Codex Hammurapi megtalálásának 60. évfordulóján.....	317
<i>Herepei János</i> : Hogyan nevezzük Tótfalusi Kis Miklóst?.....	57
<i>Iványi Sándor</i> : Neovidensis és Regnum Mortuorum.....	333
<i>Klaniczay Tibor</i> : Vita a könyv margóján.....	52
<i>Kókay György</i> : Külföldet járt magyarok könyvtári élményei a XVIII. század végén....	197
<i>B. Koroknay Éva</i> : A veszprémi püspöki könyvtár Lucanus-kötetének kötéstáblájáról..	187
<i>V. Kovács Sándor</i> : Ábrahámfi Miklós verse egy ismeretlen Hungaricumban.....	55
<i>Kozsca Sándor</i> : A magyar nemzeti bibliográfia kezdetei (1792—1818).....	67
<i>Markovits Györgyi</i> : „Mert szégyen élni...” (Gábor Andor kitiltott verseskötete).....	206
<i>MGy</i> : Vers-perek Horthy-Magyarországon (Komját Aladár: Megindul a föld).....	339
<i>Reza Dezső</i> : A könyvek ára a XIX. század első felében.....	74
<i>Scheiber Sándor</i> : A Kaufmann—Haggáda másolójának munkásságához.....	184
<i>Tombor Tibor</i> : Két adalék a hazai „mozgó” könyvtárak történetéhez.....	322
<i>Vértes György</i> : Gaál Gábor három levele.....	337

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Bán Imre</i> : Erasmus Julius-dialógusa a magyar irodalomban.....	353
<i>Borsa Gedeon</i> : Az Obsequiale Strigoniense 1526 előtt készült nyomtatott kiadásai.....	210
<i>V. Kovács Sándor</i> : Gergely Ferenc deák tankönyvei.....	222
<i>Nagy Barna</i> : Hol jelent meg Szikszai Hellopoeus Bálint első Katekizmusa?.....	221
<i>Nagy Barna</i> : Két Honterus-mű variánsa.....	217
<i>Sólyom Jenő</i> : Új adat a kolozsvári Hoffgreff-nyomda történetéhez.....	349

FIGYELŐ

<i>Beck Oszkár</i> : Hungarica és könyvtártudományi irodalom Lenin magánkönyvtárában ...	227
<i>Kosáry Domokos</i> : Történelmi szakbibliográfia és levéltári forrásanyag	224
<i>Mihajlov, A. I.</i> : A műszaki haladás és a tudományos tájékoztatás feladatai	356
<i>P. Nagy Leopoldina</i> : Az ETO legújabb fejlesztése a 91-es szakban	96
<i>Pálvölgyi Endre</i> : Kurrens szakbibliográfiánk helyzete	82
<i>Radó György</i> : A Szovjetunió nyelveinek átírási kérdéseire	93
<i>Rózsa György</i> : Gondolatok a Lenin-Könyvtár centenáris évfordulóján	355
<i>Szűkly László</i> : A Szakbibliográfiai Munkabizottság Társadalomtudományi Szekciójának vitája	89
<i>Tranca, D.</i> : A Román Népköztársaság Állami Központi Könyvtára	228
Hírek	97, 231, 360

SZEMLE

Állam- és jogtudományi bibliográfia 1945—1959 (Ism. <i>Székely Dániel</i>)	244
Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (Ism. <i>Csapodi Csaba</i>)	117
Aus der Arbeit der Deutschen Staatsbibliothek (Ism. <i>Gombocz István</i>)	253
Aus verbotenen Büchern (Ism. <i>K. Markovits Györgyi</i>)	116
Benda Kálmán—Irinyi Károly: A négyszázéves debreceni nyomda (Ism. <i>Holl Béla</i>)	105
Berkov, P. N.: Bibliograficeszkaja evrisztika (Ism. <i>Weger Imre</i>)	238
Bibliographie de la France (Ism. <i>Zolnay Vilmosné</i>)	240
Bibliotecsno-bibliograficeszkaja klaszszifikacija (Ism. <i>Weger Imre</i>)	238
Bibliotekovedenie i bibliografija za rubezsom (Ism. <i>Dobó István—Fodor Zoltán</i>)	242
Bibliotheca Hungarica Antiqua (Ism. <i>Dörnyei Sándor</i>)	250
Biehahn, Erich: Kunstwerke der Deutschen Staatsbibliothek (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	254
Braun Róbert a könyvtáros és szociográfus (Ism. <i>Ferenczyné Wendelin Lidia</i>)	381
A búzatermesztés magyar szakirodalmá 1550—1960 (Ism. <i>Wallehausen Gyula</i>)	376
Debreceni bibliográfia (Ism. <i>Futala Tibor</i>)	245
Deutsche Staatsbibliothek 1661—1961 (Ism. <i>Vértesy Miklós</i>)	251
Dudek, Louis: Literature and the press (Ism. <i>Szalay György</i>)	383
Az ENSZ-ről (Ism. <i>Rózsa György</i>)	244
Fisher, Irving Norton (Ism. <i>K. B.</i>)	112
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve VII. köt. (Ism. <i>V. Waldapfel Eszter</i>)	255
Frank, Joseph: The beginnings of the english newspaper 1620—1660 (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	379
Fröhner, Rolf: Das Buch in der Gegenwart (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	115
Funke, Fritz: Buchkunde (Ism. <i>Wittek Lászlóné</i>)	104
Ghidde documentare în științele naturii și științele aplicate (Ism. <i>Dörnyei Sándorné</i>)	113
Hankiss Elemér—Berczeli A. Károlyné: A Magyarországon megjelent színházi zsebkönyvek bibliográfiája (Ism. <i>Pukánszky Kádár Jolán</i>)	246
Három exlibris-könyv (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	118
Heltai Gáspár: Cancionale (Ism. <i>Végh Ferenc</i>)	382
Historical periodicals (Ism. <i>Kókay György</i>)	378
Indeks madjalah ilmiah 1960 (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	113
Iz isztorii ruszskoj zszurnalisztiki (Ism. <i>Izslai Zoltán</i>)	259
Jügelt, Karl-Heinz: Hungarica-Auswahl-Katalog der Universitätsbibliothek Jena (Ism. <i>Soltész Zoltánné</i>)	248
Kuznecov, I.—Matvienko, Sz.: Gazeta Szocialdemokrat (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	108
Laurence, Dan H.: Robert Nathan (Ism. <i>K. B.</i>)	112
A legújabb csehszlovák Comenius-bibliográfiák szemléje (Ism. <i>Bakos József</i>)	109
Legyetek éberek! (Ism. <i>M. Gy.</i>)	367
Magyarok és a Risorgimento (Ism. <i>Hernády Ferenc</i>)	371
A magyarországi héber nyomdahelyek bibliográfiája a Kirjath Sepherben (Ism. <i>Dán Róbert</i>)	120
Mangini, Nicola: Bibliografia goldoniana 1908—1957 (Ism. <i>Kozocsa Sándor</i>)	380
Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ Évkönyve 1960 (Ism. <i>Hodinka László</i>)	256
Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudomá- nyok területén (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	372
A Román Akadémiai Könyvtár kurrens marxista cikkbibliográfiája (Ism. <i>Rózsa György</i>)	112
Soltész Zoltánné: A magyarországi könyvdíztetés a XVI. században (Ism. <i>D. Szemző Piroksa</i>)	261
Studii și cercetări de bibliologie (Ism. <i>Tóth András</i>)	103
Südosteuropa-Bibliographie (Ism. <i>Niederhauser Emil</i>)	376
Szathmári István: A magyar stílusztika útja (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	114
Szilágyi János: A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (Ism. <i>Nyilas Márta</i>)	104

Szűtin, Ivan Dimitrevics: Zsizin' dlja knigi (Ism. <i>Dobó István</i>)	366
Tájékoztató az Országos Műszaki Könyvtár könyvtári szolgáltatásairól és használatáról (Ism. <i>Lakatos Éva</i>).....	119
Tájékoztató a tudományos kutatás tervezésének, igazgatásának és szervezésének nemzetközi irodalmáról (Ism. <i>Pálvölgyi Endre</i>)	262
Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből (Ism. <i>Rejtő István</i>)	369
Tanulmányok a magyar—orosz irodalmi kapcsolatok köréből (Ism. <i>Ardó Mária</i>)	367
Tolsztoj emlékkönyv (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	381
Uj orvostudományi bibliográfiáink (Ism. <i>Pálvölgyi Endre</i>)	374
Utz, Arthur: Grundsatzfragen des öffentlichen Lebens (Ism. <i>Takács József</i>)	260
Vajda László: Móra Ferenc vezércikkei (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	258
Vasszinű égbolt alatt (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	119

KÓHALMI BÉLA

Retrospektív nemzeti bibliográfiánk 1473—1920-ig*

A nemzeti bibliográfia kérdéséről szóló beszámolómat egy emlék felelevenítésével kezdeném. 1913-ban — idestova ötven évvel ezelőtt — megindítottam *Könyvtári Szemle* c. folyóiratomat, s az első számokban folytatásos cik kem jelent meg a kurrens magyar nemzeti bibliográfia hiányairól. Az ún. hivatalos kurrens könyvészetet akkoriban — mint ismeretes — a *Corvina*, a Könyvkereskedők Egyesületének folyóirata közölte (miután a *Magyar Könyvszemle* — akkor a Széchényi Könyvtár tudományos folyóirata — ezt a teendőt már nem vállalta). A *Corvina* könyvészete kiadók szerint csoportosítva regisztrálta az új magyar könyveket, és nem vett tudomást fontos hivatalos kiadványokról, tudományos egyesületek és intézetek új kiadványairól, szerzők saját kiadásában megjelent művekről. Ezekről kivételesen csak akkor, ha e műveket valamely könyvkereskedő bizományi árusításra átvette. Cikkeimben az Országos Statisztikai Hivatalban folytatott vizsgálódásaim alapján kimutattam, hogy a magyar szellemi termelés nagy része egyszerűen elsikkad, kiesik az eleven szellemi csere áramából, egy része majd csak évtizedek múltán jelentkezik a retrospektív nemzeti bibliográfia akadozva megjelenő kötetekben. A cikksorozatot bővítve brosúra formájában is kiadtam. A brosúra címének megválasztása körül vita támadt. Címül ezt akartam adni: „Nemzeti bibliográfiánk nem teljes”. Kiadóm fanyar képet vágott a címhez. Olyasmit mondott, hogy ezzel a címmel ugyan senkinek a lelkiismeretét nem fogom megbolygatni. Kiadóm megkérdezte könyvtáros társamat, BRAUN Róbertet is, aki a kiadónak helyeselt. Az ügy olyan — érvelt BRAUN Róbert —, hogy kiáltó szóval kell reá felhívni a figyelmet. Legyen a cím: *Nincs nemzeti bibliográfiánk!* De hát van — mondogattam —, van nagyszerű SZABÓ Károlyunk, van PETRIKÜNK, van *Évkönyv*-sorozata a könyvkereskedőknek addig is, míg a tízéves ciklusköttek megjelennek. Leszavaztak. A brosúra a BRAUN javasolta címmel jelent meg, hazug címmel — igaz —, de a sajtóvisszhang, amit a brosúra keltett, őket igazolta.

Elmondtam ezt azért, mert ma, amikor újra összeülünk, hogy a nemzeti bibliográfia korszerű tartalmának és módszereinek kérdéseiről tanácskozzunk, szemügyre véve a magyar nemzeti bibliográfia helyzetét, tragikus kép fogad. Erre a képre valóban áll az, ami tudatos, jószándékú hamisítás volt ötven esztendővel ezelőtt. Akkor kurrens nemzeti könyvészetünk súlyos hiányait panasoltam fel (ma ez az Országos Széchényi Könyvtárban 1946 óta jó kezekben van), mégis, ma sokkal inkább az a helyzet, hogy nincs nemzeti bibliográfiánk,

* A gödöllői Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet egyik beszámolója.

mert, ami 1920 utáni összefoglalás, az csak ciklusok töredéke. — Életem utolsó állomásához közeledve nem mulaszthattam el, hogy a nemzettel szembeni nagy adósságunkra rá ne iránytsam könyvtárosaink figyemét.

Nemzetközi kongresszusok a nemzeti bibliográfiák ügyében

Mielőtt a nemzeti bibliográfia kérdéseiben elmélyednénk, foglalkozni kell a nemzeti bibliográfiák ügyével foglalkozó nemzetközi konferenciákkal azért, mert meggyőződésem szerint ebben az ügyben nemzetközi együttműködés nélkül jó munkát végezni nem tudunk.

E nemzetközi konferenciák közül bennünket közelebről az 1957. szeptember 19—23-ig megtartott Varsói Nemzetközi Bibliográfiai Konferencia és az UNESCO által rendezett és Bécsben 1958 szeptemberében megtartott konferencia érdekelt. Ez utóbbi: az európai nemzeti könyvtárak vezetői számára rendezett összefogó volt.

A varsói konferencia gondolata az 1955. évi brüsszeli könyvtáros világkonferencia népi demokratikus országbeli küldötteinek körében vetődött fel. A gondolatot a lengyel könyvtárosok valósították meg, összehíván Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Népköztársaság és a Szovjetunió képviselőit. A konferencián részt vett a francia könyvtári igazgatóság képviselője is.

A varsói konferencia főtémája a retrospektív nemzeti bibliográfia volt, de — programja szerint — foglalkozott a nemzeti bibliográfia fogalma kérdéseivel, az anyaggyűjtés megszervezésével, a nemzetközi együttműködés módozataival és a kulturális egyezményekkel kapcsolatos kérdésekkel is. A magyar küldöttek (WALDAPFEL Eszter, BÉLLEY Pál, GOMBOCZ István) két referátumot nyújtottak be: 1. A szomszéd népek együttműködésének problémái a retrospektív bibliográfiák szerkesztése terén, 2. A kurrens és szakbibliográfiák néhány időszerű kérdéséről.

Azt hiszem, hogy tanácskozásunkat ott kell folytatnunk, ahol azt a varsói konferencia abbahagyta, annak ellenére, hogy az ott elfogadott ajánlások 1. pontja megállapítja, hogy a nemzeti bibliográfia tartalmának kérdésében nem jutottak egységes álláspontra. „A nemzeti bibliográfia fogalma — a varsói konferencia résztvevőinek véleménye szerint — további elméleti tanulmányozást igényel.” Hogy milyen javaslat körüli vita idézte elő a konferenciának ezt a negatív álláspontját, arról később szólok. Fontosabbnak tartom feltárni azt, amiben megegyezés jött létre. Horst KUNZE professzor összefoglalásából kitűnően (*Zentralblatt*, 1957. 5.) a nézetekben való egyezések arra mutatnak, hogy a varsói tanácskozás termékeny volt. Az egyező vélemények pontjai:

1. Szigorúan különbséget kell tenni a kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfia között módszer tekintetében. A különbségek ugyanis alapvetőek.
2. A *kurrens* nemzeti bibliográfia tartalmát területi határok között kell megszabni, más kritérium számára ne irassék elő, alkalmazzon egységes formai szabályokat. Egyéni jellegzetességet a kurrens nemzeti bibliográfiának a kötelespéldányok beszolgáltatásáról szóló rendelkezések adnak.
3. A kurrens nemzeti bibliográfia foglalja össze mindazt, amit egy-egy ország területén kinyomatnak, kiadnak, vagy amit az illető ország nyelvén bárhol a világon megjelentetnek.

4. A más országokban megjelenő hazai nyelvű irodalom szerepelhet a kurrens nemzeti bibliográfiában, de ez a rendelkezésre álló erőnkön múlik. Teljesség itt nem érhető el. Egyébként a többi ország kurrens nemzeti bibliográfiájában rendelkezésre állanak a kívánt adatok.

A retrospektív nemzeti bibliográfia más törvényeknek van alávetve. Annak a követelésnek, hogy tárja fel, mit adott egy nemzet nyomtatott alakban a világ tudományainak és művelődésének: nincs minden nemzetre érvényes receptje. A bibliográfus ne feledje el, hogy irodalomközvetítő és nem történész.

1. A retrospektív nemzeti bibliográfia szerkesztője a saját nemzeti irodalma felvételében olyan messzire megy el, amilyen messzire menni jónak látszik, ameddig erői megengedik.

2. A vita döntő kérdése: a történeti területi elv legyen-e irányadó, vagy pedig felveendőek mindazok a dokumentumok, amelyek mint nemzeti hozzájárulások az egyetemes művelődéshez hozzáadandók?

3. Átfedések a történelem folyamán egy állam keretében vagy szomszédságában élt népek retrospektív bibliográfiáiban nem ártalmasak; ezek jó szolgálatok a tudományos kutató számára.

4. Alapelvként fogadható el: minél több oldalról van feltárva a nemzeti irodalom, annál hasznosabb a nemzetközi tudományos élet számára.

5. Nem vitás, hogy a retrospektív nemzeti bibliográfiának is *teljesnek* kell lennie. Fő feladata a nemzeti művelődés irodalmi emlékeinek egész sokféleségükben való felkutatása és a legjobb bibliográfiai módszerekkel való leírása.

6. A retrospektív nemzeti bibliográfia még nem irodalom- és tudománytörténelem, csak ezek előmunkálata. Értékítéleteket általában nem alkalmazhat a bibliográfus. A retrospektív nemzeti bibliográfia az irodalom teljességének tükré legyen, és ne a könyvtáros pedagógiai tevékenységének szerszáma.

7. A módszertani problémák (hogy csak monográfiák veendőek-e fel, vagy felveendőek a folyóiratcikkek is, betűrendes legyen-e vagy szakrendi, időrendi beiktatásokkal vagy egyszerűen időrendi-e stb.) nemzetenként döntendőek el.

Eddig a konferencia eredményeit tükröző összefoglalás.

Nagyobb vita a nemzeti bibliográfia fogalma körül alakult ki. A jugoszláv küldött (Smilja Mišić asszony) elvetette a retrospektív nemzeti bibliográfiák anyagánál eddig alapvetőként szereplő területi és nyelvi kritériumokat, s a nemzeti bibliográfia legfőbb ismervét a nemzeti kultúra kialakításának központi gondolatában jelölte meg. Szerinte csak azok a művek tartoznak egy-egy nemzeti retrospektív bibliográfiába, amelyek az illető nép „nemzeti kultúráját vitték előbbre”. Ez az álláspont a nemzeti bibliográfia gyűjtőkörének meghatározásában egy új, értékelő, válogatási szempontot kíván bevezetni. Hozzátehetjük: olyan szempontot, amely sem a nemzetközi szakirodalomban, sem a nemzeti könyvtárak gyakorlatában soha fel nem merült. BÉLLEY Pál válaszában udvariasan „gondolatébresztő”-nek nevezte Mišić asszony javaslatát, és hangsúlyozta, hogy minden válogatási elv bevezetése egyéni szemlélet veszélyét rejti magában. Magyar álláspont szerint a történelmi területi elv alapján az 1918-ig Magyarországon megjelent könyvek alkotják válogatás nélkül a magyar nemzeti retrospektív bibliográfia anyagát. Öröndetes, hogy a magyar állásfoglalás összhangban állott a lengyel koncepcióval, s több vonatkozásban a román és csehszlovák elképzelésekkel is. Mišić asszony javaslata voltaképpen csak változata egy régi — az UNESCO programjába is felvett —

gondolatnak, a szelektív nemzeti bibliográfia gondolatának, amelynek az az értelme, hogy minden nemzet állítson össze egy bibliográfiát legjava műveiből, megmutatandó, mit adott hozzá a világ szellemi kincstárához, mi képviseli tartalmi — és nem számbeli teljesítményben — nemzeti tudományát és művelődését. Ez a gondolat csak távoli kapcsolatban áll a nemzeti bibliográfia hagyományos tartalmával. A nemzeti bibliográfia tükörképe kell hogy legyen egy ország szellemi életének, s ebből a kutatás, a művelődés kára nélkül nem zárható ki semmi. Gyakorlati szempontból is használhatatlan MIŠIĆ asszony javaslata, hiszen szelektálni csak a teljesből lehet, s egy standard művekből álló nemzeti retrospektív bibliográfia MIŠIĆ asszony elvei szerint feltételezi a teljes nemzeti bibliográfiát. Magyar szempontból különösen sajnálatos, hogy ez a javaslat háttérbe szorította a lengyelek igen helyes felismerését, azt ugyanis, hogy a nemzeti bibliográfiák kialakítása szempontjából elengedhetetlen a szomszéd népek bibliográfusainak együttműködése. A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia teljessége szempontjából ez az együttműködés létkérdés.

Állapodjunk meg tehát abban, hogy a jugoszláv javaslatban tükröződő törekvés tiszteletre méltó, de megvalósításának előfeltétele a teljességre törekvő kurrens nemzeti bibliográfia.

Az európai nemzeti könyvtáraknak az UNESCO által egybehívott *Symposiumán* érdekes módon szintén fogalmi meghatározással — a nemzeti könyvtár fogalmának meghatározásával — kezdték a vitát, de megegyésre nem jutottak. Megegyeztek azonban a nemzeti könyvtárak feladatai tekintetében. Éspedig : az illető országban megjelenő minden nyomtatvány korlátlan időn át tartó megőrzésében; abban, hogy a nemzeti könyvtár szerezen meg minden, az országra vonatkozó és az ország szerzői által bárhol, bármely nyelven kiadott nyomtatványt; mindezekről készítsen hozzáférhető katalógust. Megállapodtak abban, hogy ahol a nemzeti könyvtár nem maga a kiadója a nemzeti bibliográfiának, ennek, valamint a központi katalógusoknak kiadásáért felelősséget vállaljon; állítson fel katasztert azokról az intézetekről, amelyek az országban szakbibliográfiai, szakdokumentációs tevékenységet folytatnak; ilyen módon legyen a nemzeti könyvtár gyűjtőkörén túl is tájékoztató központja, Clearing House-a a tudományos tájékoztatást igénylőknek.

A Symposium ajánlásaiból az derül ki, hogy a begyűjtendő és megőrzendő dokumentumok teljességére kell törekedniük a nemzeti könyvtáraknak.

A varsói és bécsi megállapításokra a továbbiakban állandóan vissza fogok térni. Mondanivalómat négy részre fogom bontani: 1. Helyesnek fogadom el azt a varsói megállapítást, hogy módszer tekintetében különbséget kell tenni a kurrens és a retrospektív nemzeti bibliográfia között, s hogy ezek a különbségek alapvetőek. Mondanivalóm érdemi részében a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia kérdéseivel fogok foglalkozni, éspedig ennek az anyagnak is az 1920-ig terjedő részével, de nem mellőzhetem teljesen a kurrens bibliográfia kérdéseit, hogy bizonyos elvi jelentőségű megállapítást tehessek.

2. Foglalkozni fogok tehát a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia hiányaival.

3. Foglalkozni kívánok a szomszédainkkal való bibliográfiai együttműködés kérdéseivel, éppen e hiányok hatásos kiküszöbölése érdekében, és

4. Végül foglalkozni kívánok azokkal a kölcsönös szolgáltatásokkal, amelyek az anyaggyűjtés és anyagcsere érdekében kívánatosak, és amelyeket kétoldalú kulturális egyezmények útján biztosíthatunk.

A nemzeti bibliográfia tartalma, funkciója és a kurrens nemzeti bibliográfia

Előre kívánom bocsátani, hogy nem fabrikálok valami új elméletet a bibliográfia számára. VORSTIUS-szal tartok, aki az alkotó tudományok iránti tiszteletből tisztes távot kíván tartani ezek és a kutatás számára nélkülözhetetlen, de mindenképpen gyakorlati jellegű segédtudomány, a bibliográfia között.

Így akarom megvizsgálni a retrospektív nemzeti bibliográfia alapjául szolgáló, ám a gyakorlati életet szolgáló kurrens nemzeti bibliográfiát hármas feladata szempontjából:

a) teljes tájékoztatást kell hogy adjon a nemzet szellemi életéről, annak egészéről úgy, ahogy az alkotó szellemi tevékenység nyomtatványok és kiadványok formájában hétről hétre, hónapról hónapra megnyilatkozik;

b) a szellemi termelés dokumentumainak leírása korszerű tudományos és technikai színvonalon egyképp kell hogy szolgálja a tudományos kutatást, a nemzeti művelődés propagandáját, kielégítve mindazok érdeklődését, akik a könyv felé fordulnak;

c) szolgálja végül a kereskedelmi propagandát — („a könyv a többi áru követe”) — és a termelési statisztikát.

Az első pont tartalmazza a *teljesség* problematikáját. A teljesség követése a tudomány igényéből adódik: semmi olyan dokumentum nem zárható ki, amely tudományos kutatás anyaga lehet. Ezt könyvtári íróasztal mellől eldönteni nem lehet. Hiba volna például fel nem venni egy kiadvállalat egyéni katalógusát azzal az indokolással, hogy a benne foglalt művek amúgyis szerepelnek a kurrens bibliográfiában. Hogyan írható meg akkor egy kiadvállalat története? A példákat a végtelenségig sorolhatnám fel.

A teljesség megvalósítása a kötelepéldányok beszolgáltatásáról szóló rendelkezések végrehajtásán múlik; a rajtuk való őrködés a nemzeti könyvtár feladata. A kibúvókkal szembeni harcot, amelyet egyes nyugati nemzeti könyvtáraknak kell folytatniuk kapitalista kiadók ellen, a mi viszonyaink között nem kell megharcolni; de fel kell venni a harcot bizonyos indokolatlan hivatali korlátozások ellen, kivéve, ha ezek államérdeket érintenek.

Az teljesen mellékes, hogy a dokumentumok regisztrálását egyetlenegy kurrens kiadványban vagy elkülönítve kiadványfajták szerint a kiadványok sorozatában szolgáltatjuk; minthogy azonban egyetlen kiadványban való közzététel a kiadványt megterheli, fennáll az a veszély, hogy a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokat, az ún. „nem-hagyományos” dokumentumfajtaikat: a sokszorosítványokat, a sokszor megénekelt jelentéseket, sőt a nyomtatott alakban megjelenő, állítólag „rövid életű” kiadványokat (cégkatalógusok, kiállítási katalógusok) maga a szerkesztőség rekeszti ki a jegyzékből. Nézetem szerint szakértők vegyes bizottságának kell eldöntenie, hogy milyen kiadványfajták rekeszthetők ki a kurrens nemzeti bibliográfiából, s ezek könnyű hozzáférhetősége mi más módon biztosíttassék. Semmi esetre sem anyagi kérdés: a kiadvány költséges volta legyen döntő a kiadványfajta sorsának kérdésében. A kurrens nemzeti bibliográfia alapja minden későbbi bibliográfiának, a mindenfajta szakbibliográfiáknak különösen. Ez az a fő elv, amelyhez igazodnunk kell. Ne tévesszenek meg bennünket szólamok, pl. az ilyen, hogy „a teljes kurrens nemzeti bibliográfiában elvben egy szegényház jelentése és Marx művei egyenrangúak!” Az átláthatatlanul szövevényes kutatói érdeklődés útjai kiszámíthatatlanok. Kivételek a tudomány kára nél-

kül így is tehető (új, változatlan utánnomások, változatlan iskolakönyvek, bizonyos fajta különnyomatok stb. esetében).

Úgy látszik, hogy a helyes megoldás a különböző kiadványfajták kurrens bibliográfiájának rendszere (egyetemi kiadványok, egylapos nyomtatványok, metszetek, műlapok, zeneművek, térképek, kandidátusi értekezések stb.). E tekintetben mintaszerű a szovjet kurrens bibliográfia, és jó példa mellékleteivel a *Bibliographie de la France* is.

A fő alapelveket kívántam tisztázni, mielőtt a nekem kiosztott feladathoz hozzáfoghatok, ez pedig a következő: a teljes kurrens bibliográfia alapja minden későbbi retrospektív bibliográfiának.

A retrospektív nemzeti bibliográfia

Hogy állunk a kurrens nemzeti bibliográfiával szemben felállított fő követelés: a teljesség tekintetében a retrospektív nemzeti bibliográfiánál?

A retrospektív nemzeti bibliográfiában az annyira-amennyire elérhető teljességért való szívós erőfeszítés nemzetközi jelenség.

A XIX. sz. eleje óta tanúi lehettünk egyes nagy szorgalmú bibliográfusok hallatlan erőfeszítéseinek, hogy retrospektív nemzeti bibliográfiájuk annyira-amennyire teljes legyen. Napjainkban ezt a feladatot már csak munkaközösségek vállalják. A cél ma már teljességgel elérhetetlennek látszik. Hogy miért, erre feleletet a bibliográfia története ad.

Vannak szerencsés nemzetek, amelyek más nemzetek segítségével jutnak retrospektív nemzeti bibliográfiájuk teljesebbé tételéhez. 1924-ben a British Museum siet ilyen módon Franciaország segítségére és (Henry THOMAS szerkesztésében) ismerteti *Short Title Catalogue*-jában azokat a tulajdonában levő régi francia műveket, amelyeket 1470—1600 között Franciaországban és másutt nyomtak, s amelyek nem találhatóak meg a Bibliothèque Nationale-ban, 1958-ban hasonló módon segíti ki Olaszországot a tulajdonában lévő 1465—1600 között nyomott olasz könyvek rövidített címfelvételű katalógusával. Látni való, hogy a nemzeti bibliográfia problémái csak nemzetközi együttműködéssel oldhatók meg.

1. A könyvnyomtatás feltalálását követő másfélszáz esztendő jelentős bibliográfiáinak nagy része egyetemes nemzetközi bibliográfia vagy egyetemes szakbibliográfia. Ahogy a mi SYLVESTERünk írta, „a három szent nyelv” (a görög, latin és héber) könyvei szerepeltek bennük. De így is forrásai egy-egy nemzet irodalmainak, ahogy GESNER *Bibliotheca Universalis*-a és későbbi kiadásai forrásai magyarországi latin nyelvű irodalmunknak is.

2. Mindössze négy vulgáris nyelven írott irodalmat is tartalmazó nemzeti retrospektív bibliográfiával találkozunk ebben a másfél században, a XVI. század végéig. Egy némettel (a TRITHEIMÉVEL, mely még az ősnymtatvány korszakban jelent meg), John BALE angol, DONI olasz és LA CROIX DU MAINE és Antoine du VERDIER francia nemzeti bibliográfiájával.

3. Ezek a bibliográfiák egytől egyig tudósok szerkesztette bibliográfiák, könyvtárak anyagára vagy magángyűjtemények feljegyzéseire voltak utalva, világos, hogy munkájukban sok a hiány és pontatlanság. Tudnak ugyan azokról a könyvekről, amelyeknek nyomuk volt a könyvkereskedelemben, de — a vallási és politikai harcok századában vagyunk — az illegális vallási és politikai iratok, hivatalos kiadványok kiesnek belőlük. Szerkesztőik — mint említettem

— tudósok voltak, s így érdeklődésük erősen irodalmi volt, a polemikus iratok, a természettudományi és technikai irodalom nem érdekelte őket.

4. A *Messkatalog*-ok (vásári katalógusok) szintén nemzetközi bibliográfiák voltak, csak a hazai piac későbbi megszervezése idejében jelentek meg kurrens nemzeti bibliográfiák. Ezek a nemzetközi Messkatalogok fontos forrásai a nemzeti retrospektív bibliográfiának, de ugyancsak hiányosak, mert merőben a piac érdeklődését tükrözik.

5. A nemzetközi vásári katalógusokat nemzeti jellegű könyvkereskedelmi katalógusok követték a XVII. században, s ezek időszakonkénti bibliográfiai összefoglalói szintén kereskedelmi eredetűek. A harmincéves háború alatt kezdték meg Angliában, Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban is a könyvkereskedelmi újdonságokat időközönként bibliográfiailag összefoglalni. Ezek azonban akkor, amikor a retrospektív nemzeti bibliográfiák nagy vállalkozásai a XIX. század első felében elkezdődtek, már nem voltak fellelhetőek. Így a korai nemzeti bibliográfia és a XIX. század nemzeti bibliográfiai között százötven évre terjedő űr tátong. Ezeket a korai nemzeti bibliográfiákat a bibliográfia történetének írói, Georg SCHNEIDER, BESTERMAN és MALCLÈS asszony következetesen mellőzték, ők csak a tudós bibliográfiákkal foglalkoztak. Jellemző, hogy a British Museum könyvtára sem rendelkezik az 1855 előtti angol kereskedelmi bibliográfiák teljes sorozatával.

A XIX. században keletkezett nagy nemzeti bibliográfiai vállalkozások tehát szerfölött hiányos alapra épültek, néhány nagy könyvtár — ugyancsak nem teljes — anyagára támaszkodtak. Innen hiányos voltak. Huszadik századi új kiadásukban — a „*Short Title Catalogue*”-jellegű kiadásokban — már 100—150 könyvtár régi anyagát vonják össze. Tehát kooperáció útján készültek.

A retrospektív nemzeti bibliográfiák történetének új szakasza kezdődött akkor, amikor — a haladó kapitalista országokban a XIX. század első felében, nálunk és Olaszországban a század harmadik negyedében — a kurrens nemzeti bibliográfia (a retrospektív nemzeti bibliográfia alapjának) folyamatos megjelenése megalapozódott. A XIX. századi anyag retrospektív összefoglalása tehát már viszonylag teljes lehetett.

A tudománytörténet nagy kárát látja a kereskedelmi jellegű korai nemzeti bibliográfia imént előadott mellőzésének, jelentősége kései felismerésének. Hogy csak egy példát említsek, a tudománytörténet adós annak a folyamatnak ábrázolásával, miként foglaltak teret az ún. vulgáris nyelvek a hűbéri rendszer bomlása, a városi polgárság előretörése szakaszaiban, a humanizmus és reformáció korában. Hogyan vívták ki jogaikat a nemzeti nyelvek a latinnal szemben. A harc első fázisában jelentkeznek már nemzeti nyelvű jegyzetekkel, tolmácsolásokkal, magyarázatokkal felszerelt latin nyelvtanok, később a latin nyelvű részeket már valamely nemzeti nyelv szakaszai követik. Közép- és Kelet-Európában 1539-ig a mi SYLVESTERünk latin—magyar nyelvtana az egyetlen vulgáris nyelvtan. Ekkor írja SYLVESTER: „a három szent nyelv, de a magyar is grammatikailag szabályozható, sőt ami a ragozás gazdagságát illeti, a magyar e téren minden más nyelvet felülmúl.”¹

¹ BALÁZS János: *A nemzeti nyelvek nyelvtanirodalmának kialakulása*. Magy. Tud. 1956. 7—12. 313 l.

Ilyen és hasonlóan izgalmas tudománytörténeti vizsgálatok akadozása a korai nemzeti retrospektív bibliográfiák mellőzésére vezethető vissza. Azt lehet mondani, hogy a tudományok — elsősorban a tudománytörténeti kutatások — számára alkalmas bibliográfiai műszerek a felvázolt hiányos alapok következtében csak 1700-ig visszamenőleg megbízhatók. Teljes megbízhatóságról itt sem beszélhetünk.

A régi anyagot egybefoglaló retrospektív nemzeti bibliográfia részlet-problémáiba belebocsátkozva először azt kell meghatározunk: mit tekintünk régi anyagnak. Recept e tekintetben nincs. Az angoloknál általában az 1600—1640 előtt megjelent művek, Franciaországban, Németországban az 1700 előtti, nálunk a SZABÓ Károly által megállapított 1711 év előttiék, Romániában minden 1800 előtt megjelent mű. Nem önkényes dátumok ezek. Adottságukat meghatározza az egyes nemzetek társadalmi-történeti fejlődése, másrészt retrospektív nemzeti bibliográfiájuk állapota: az alapvető művek. A magyar nemzeti bibliográfia esetében — történetkutatásunk iránya indokoltá teszi az eddigi gyakorlat revízióját. A régi anyag időhatárát kiterjesztendőnek véljük 1867-ig. Indokolásul elfogadható az az érv, hogy a SZABÓ Károlyt 1712-től követő — százötven év szellemi termelését összefoglaló — PETRIK 1860-nal zárul.

A másik megvitatandó kérdés a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia tartalma. Elvi irányítású a varsói konferencia vitaanyagában az a nézetegyezés, amit a retrospektív bibliográfiáról szólva így fogalmaztak meg: „a bibliográfus ne feledje el, hogy irodalomközvetítő és nem történész”, vagyis, hogy az anyag felvételénél a bibliográfus ne érvényesítse jóelőre a történész válogató szempontjait; bízva a válogatást a történészekre, akiknek a részletek iránti érdeklődése kiszámíthatatlan, és nem korlátozódik merőben irodalmi anyagra. Egy XVI. századi várostrom ábrázolásához szükséges lehet a kor ostromló gépeinek egykorú technikai leírására, ez pedig nem irodalmi anyag. A bibliográfia történetének tanulságai támasztják alá ezt a követelést. Ezek a tanulságok a következők: 1. A retrospektív nemzeti bibliográfiák régi nagy könyvtárak anyagát dolgozták fel, és mert jórészt egyéni erőfeszítések eredményei voltak, a felkutatott könyvtárak köre, szükségképpen szűk volt. 2. Ezek a könyvtárak gyűjtőkörük szerint a humán tudományok irodalmát gyűjtötték. 3. A retrospektív nemzeti bibliográfiák szerkesztői főként irodalmi érdeklődésű tudósok voltak. Szemléletük korlátai szabtak határt gyűjtőmunkájuknak. A levéltárakban rejtőző közéleti, hivatali, gazdasági tartalmú anyagot nem vonták be gyűjtőmunkájuk körébe.

Szabó Károly RMK-ja

Ez jellemzi retrospektív nemzeti bibliográfiánk régi anyagát feltáró nagy bibliográfiánkat, a SZABÓ Károlyét is. SZABÓ Károly nagy műve felbecsülhetetlen értékű, de az elmondottak alapján korszerű átdolgozásra szorul. Ez a nagy alkotás a múlt század utolsó harmadában szervesen egészítette ki az Akadémia és a régi Történelmi Társulat által már az abszolútizmus éveiben megindított nagy magyar irodalmi és történelmi forrásgyűjtemények sorozatát. Elindítója volt a régi magyar irodalmi és történelmi emlékek rendszeres kutatásának; máig is nélkülözhetetlen forrásműve az irodalomtörténeti, tudománytörténeti, könyvtártörténeti kutatásoknak. Ösztönző ereje régi nyomtatásos emlékeink további felkutatásában rendkívüli volt. Nyolcvan év telt el a mű I. kötetének

megjelenése óta, s a mű mindazóta változatlanul kutatóink megbecsülésében áll, úgy, ahogy ennek HEINRICH Gusztáv adott kifejezést megjelenésekor: „a legőszintébb elismerés és dicséret nem adhat kellő kifejezést azon hálának, amellyel a szép mű szerzőjének tartozunk”. Az igazi megbecsülést természetesen az jelentette volna, ha az időközben felszínre került „rég magyarokkal” kiegészített új kiadásai megjelentek volna. Irodalomtörténeti folyóirataink az elmúlt évtizedekben kötetre való új címanyagot közöltek. A *Magyar Könyvszemle* „Magyar Könyvesház” címen rovatot szentelt a pótlásoknak. A századforduló idején az Akadémia is gondolt a folyóiratokban szétszórt új adatok kötetben való összegyűjtésére. A munkával DÉZSI Lajost bízta meg. DÉZSI kétévtizedes gyűjtése azonban nem jelent meg. Hagyatékából Szegeden előkerültek az új adatok egy részét tartalmazó kefelevonatok, a teljes műnek úgy látszik nyoma veszett. Egy élelmes antikvárius — számítva a régi magyar nyomtatványok gyűjtőinek egyre növekvő táborára — SZTRIPSZKY Hiadornál rendelte meg egy pótkötet összeállítását. SZTRIPSZKY — főként a *Magyar Könyvszemle* adatközléseire és néhány bibliográfiára támaszkodva — 1912-ben közzétette *Adalékok Szabó Károly I. és II. kötetéhez* c. munkáját, litografált alakban, mindössze száz példányban, de művének színvonala mélyen alatta állt SZABÓ Károly nagy művének. A két világháború között nem akadt gondozója a RMK-nak. SZTRIPSZKYnek adassék azonban az az elégtétel, hogy amíg élt, SZABÓ Károly új kiadásának ügyét gyűjtésével továbbra is napirenden tartotta.

A felszabadulás után az Országos Széchényi Könyvtárban VARJAS Béla alakított ki egy RMK-munkaközösséget, kieszközölve az Akadémia támogatását. Ehhez a munkaközösséghez csatlakozott az Országos Könyvtári Központnak az a munkacsoportja, amely a nemzeti tulajdonba került felosztott egyesületek könyvtárait dolgozta fel. Ebből a több milliós könyvvállományból jelentékeny számú régi magyar nyomtatvány került elő. Az 1954-ben megalakult Könyvtártudományi Bizottság által kitűzött feladatok között elsőnek és legsürgetőbbnek jelölte meg az RMK új bővített és átdolgozott kiadásainak előkészítését. Szabályzatát a Bizottság sorozatos üléseken vitatta meg, s a munka elkészítéséhez megnyerte az Akadémia I. osztályának teljes támogatását.

Nézzük meg az új munkaközösség eddigi előmunkálatait elsősorban a gyűjtés szempontjából. A következőkben adataimat abból a *Magyar Könyvszemlének* szánt összeállításból merítem, amelyet BORSA Gedeon, az RMK munkaközösség vezetője és DÖRNYEI Sándor volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Munkáját a munkaközösségnek — eltekintve az évtizedek során felgyűlt adatközlésektől — lényegében ott kellett folytatnia, ahol SZABÓ Károly és HELLEBRANT Árpád abbahagyta, hiszen SZTRIPSZKY Hiador nem végzett alapos munkát, csak publikált leírásokat összesített, azt sem hiánytalanul. Az új munkaközösségnek, ha munkáját maximálisan kedvező körülmények között végezhetné, el kellene érnie azt a teljességet, amire SZABÓ Károlynak ereje nem tellett. SZABÓ Károly az I. kötetét egyedül állította össze. A II. kötet anyagának összegyűjtéséhez már megnyerte a könyvtárak támogatását, de sok könyvtár anyagához még így sem juthatott hozzá. Nem jutott el Zágrábba, Kalocsára. Nem dolgozhatta fel a régi magyar anyagban leggazdagabb könyvtár, a bécsi Hofbibliothek, ma az osztrák nemzeti könyvtár magyar gyűjteményét. Wittenberg és Halle magyar anyaga már ismert volt, de Prága, Krakkó magyar anyagát nem nézte át senki. A munkaközösség nyilvántartásba vette

a hazai könyvtárakban található régi magyar anyagot (a múltban elzárkózó néhány egyházi könyvtár anyagát is), összegyűjtötte a SZABÓ Károly megjelenése óta megjelent adatközléseket, új leírásokat, és bekérte a külföldről mikrofilmen beszerezhető kópiákat, megteremtve a szomszédos népi demokráciák könyvtáraival való jó kapcsolatokat. A gyűjtésről BORSA Gedeon és DÖRNYEI Sándor azt jelenti, hogy: „a XVI. századra vonatkozóan az adatgyűjtés lényegében befejeződött, most történik az adatok ellenőrzése és rendezése, illetőleg a külföldről mikrofilmen beszerezhető címlapmásolatok bekérése.” Kétségtelen, hogy a mikrofotográfia adta lehetőségek kihasználása a címgyarapításban óriási előre tett lépés a múlttal szemben, de két kérdést mégis fel kell vetni: 1. Lehetséges-e a XVI. századra vonatkozó adatgyűjtés befejezéséről beszélni a bécsi Nationalbibliothek felkutatása nélkül, 2. SZABÓ Károly azért sem érthette el a teljességet, mert csak a könyvek érdekelték, a levéltárakat nem kutatta fel. Szervezett levéltári kutatásról nem szól a BORSA—DÖRNYEI-féle jelentés. Azt hiszem, hogy ezeket a kérdéseket meg kell beszélnünk.

A szabályzat — két év előtti — vitájában a Könyvtártudományi Bizottságban nézetazonosság alakult ki a fontosabb kérdésekben, de a munkaközösség azóta jónak látta az akkor megbeszélt szabályzat egyes pontjainak módosítását. Erről még szólni fogok. Most ismertetem a munkaközösség által vállalt feladatokat:

A) A teljes SZABÓ Károly új „végleges” kiadása csak két lépcsőben valósítható meg; először minél gyorsabban az ún. „rövidített” kiadás készítenendő el, hogy a kutatók sürgető kívánságainak eleget tehesünk. B) A régi SZABÓ Károly három kötetre tagolt szerkezetét fel kell adni, mert kötetei más-más szempontból határolják körül anyagukat. (Az első a magyar nyelvű nyomtatványokat, a második a Magyarországon más nyelven megjelent műveket, a harmadik a magyarországi szerzők külföldön megjelent műveit tartalmazza.) Az új bibliográfia egységes szempontú lesz, ezért nyelvre való tekintet nélkül együtt fogja tartalmazni egy-egy korszak magyarországi nyomdai termését, SZABÓ Károlytól eltérően azonban a Horvát-Szlavonországban megjelent nyomtatványokat nem veszik fel. Az új bibliográfia címe: *Magyarország régi nyomtatványai*. A külföldi magyar nyelvű műveket a bibliográfia függelékében közölnék. Ezzel a RMK teljes első és második kötete egybeolvad. C) SZABÓ Károly III. kötetében feltárt, külföldön megjelent, nem magyar nyelvű, de magyarszerzők tollából származó nyomtatványok és a SZABÓ Károly által tervezett IV. kötetbe gyűjtendő külföldi magyar vonatkozású nyomtatványok teljes feltárását, hozzátudva az Apponyiana-t is, a munkaközösség elhalasztja: ehhez még további igen hosszú gyűjtőmunkára van szükség. D) SZABÓ Károly időbeosztásával szemben a munkaközösség a mechanikus időelhatárolást választotta. Ez megfelel a ma már általánosnak tekinthető nemzetközi gyakorlatnak. A „régikönyv” határát az új bibliográfia 1711-ről 1800-ra tolja ki a csehszlovák, lengyel és román bibliográfiák példájára. Az új bibliográfia megjelenése tehát három ciklusban (1473—1600, 1601—1700, 1701—1800) történik. Az első ciklus mintegy 850, a második kb. 4—5000, a harmadik kb. 30 000 tételt fog tartalmazni. Meggondolandó, hogy a XVIII. század terjedelmes anyagát ne osszuk-e el két kötetben (1701—1750, 1751—1800).

Sürgősnek tekinti a munkaközösség az első ciklus, a XVI. századi magyar nyomtatványok munkálatait.

Maradjunk még egy percig a gyűjtött anyagnál. Az első két ciklus kötetei nemcsak a könyveket, hanem az aprónyomtatványokat, a periodikákat, a tér-

képeket és zeneműveket is tartalmazni fogja. A XVIII. századi nyomtatványok körét nagy számuknál fogva a terv szerint önállósított kiadványokban kívánja közzétenni a munkaközösség (tehát a periodika, aprónyomtatványok, térkép, zenemű).

A továbbiakban foglalkozom a szabályzatnak a leírásra, szerkesztésre vonatkozó pontjaival. Minthogy az RMK új kiadása csak a második lépcsőn áthaladva kap végleges formát, világos, hogy a „rövidített” kiadvány nem fog tudni feleletet adni mindenfajta könyv-, könyvtártörténeti, nyomdászattörténeti, irodalom- és művészettörténeti kérdésre, nem lesz olyan részletes sem, mint a régi Szabó Károly. Noha a kézhezvétel alatt adatról adatra a végleges kiadás számára dolgoznak a munkaközösség dolgozói, a „rövidített” kiadványban nem fognak helyet kapni a betűtípusok, könyvdíszek, vízjelek, a nyomdászra, az egyes nyomdatermékekre vonatkozó adatok, és sajnos, nem fog helyet kapni a leírt könyvekre vonatkozó irodalom. A kutatók számára mégis jó kiindulás lesz. Ezt írja a jelentés: „Ha minden jelenleg ismert mű részletes feldolgozását tűznék ki közvetlen célul, ez az előmunkálatok szempontjából előrehaladott XVI. századi kötet esetében is több évi munkát jelentene.”

A „rövidített” kiadás címlapleírás helyett a művek modern szabályok szerinti leírását adja. Megjegyzései utalnak a legjobb részletes leírásra, a hasonló kiadásokra és a helyesbítésekre, változatok különbözőségeire, kronosztichonra az ajánlások végén, az ajánlásokra magukra és a leíróhelyre, arra is, hogy a példány ellenőrzött-e, vagy adatai csak irodalom alapján ismertek-e, s hogy teljeseke-e vagy csonkák.

Ami az elrendezést illeti, a munkaközösség SZABÓ Károlytól eltérően újabban a *betűrendes* mellé állt. Azért mondom, hogy újabban, mert az új RMK könyvtartudományi bizottsági vitájában a meghívott irodalomtörténészek (KLANICZAY Tibor, GERÉZDI Rabán, STOLL Béla) kivétel nélkül az *időrend* mellett nyilatkoztak, CSAPODI Csaba amellet még felhozta, hogy a datálatlan és névtelen nyomtatványok is a kronológia melletti állásfoglalást erősítik. A betűrend védői két okot hoznak fel: 1. sok hely- és év-nélküli nyomtatvány számára csak hozzávetőleges évszám állapítható meg. A XVI. századi nyomtatványok esetében pontos meghatározás csak kb. 20 százalék esetében lehetséges. 2. Gazdaságosabb: egy mű különböző kiadásaira nem kell mindenhol külön utalni.

Nézzük meg ezt a kérdést közelebbről. Az időrend feladása valamennyi engedmény között a legfájdalmasabb. Ebbe nem lehet belenyugodni, mert tudománytalan. A bibliográfia ugyan nem irodalomtörténet, hanem a történeti kutatás segédeszköze, de mert segédeszköz, kímélje a kutató idejét, hiszen a történet kutatója nem nélkülözheti a kronológiát. Enélkül nincs történelem, és a kronológia egy kicsit történelem is. Ha az évszámok sok esetben nem is határozhatók meg, a művek mégis behelyezhetők az egyes szakaszokba, a pontosan meghatározottak után. Érdeemes volna ezt is megvitatni, hiszen ami a betűrendes elrendezés gazdaságosságát illeti, a szerzői névváltoztatásra, a feldolgozott névtelen munkák címeire utalás is felduzzasztja a betűrendet. A betűrend védői természetesen felhozzák, hogy a mutatók beépítése: általános időrendi, nyomdahely, nyomdák, szakmutató, névmutatók és a számkonkordancia javítja a helyzetet. A vitát, azt hiszem, tovább kell vinni.

Minthogy a munkaközösség a rövidített kiadás munkálataival egyidőben a „végleges” számára is dolgozik, beszéljünk még az elkövetkező években esedékes „végleges” kiadás azon vonásairól, amelyek nem fognak jelentkezni

a „rövidített”-ben — a Könyvtártudományi Bizottságban lefolyt vita alapján.

1. A Bizottság túlnyomó többségében — egy vélemény ellenében — az időrendi elrendezés mellé állott. Erről már szóltam.

2. A leírt régi nyomtatványra vonatkozó irodalom feltárása. Kívánatos, hogy az új leírás tüntesse fel a könyvekre vonatkozó irodalmat teljesen, kiaknázva a monográfiákat, kézikönyveket, nyomdatörténeteket. A „rövidített” csak a könyvészeti leírást tartalmazó irodalmat (helyesbítések stb.) szolgáltatja. A „végleges”-ben a jegyzet közölje SZABÓ Károly véleményét.

(A Bizottságnak ehhez az álláspontjához a következő megjegyzést fűzém. — A leírt könyvekre vonatkozó irodalom jelenleg már olyan mértékben van feltárva, hogy közreadásával nem kellene a „végleges” kiadásig várni. Kár volna ezt a nagyértékű tudománytörténeti, könyvtörténeti, nyomdászattörténeti anyagot addig is kiaknázatlanul hagyni.)

3. A tipográfiai elrendezés a véglegesben olyan legyen, mint a GW-é. Tagolódjék 6—7 bekezdésre, minden bekezdés más-más betűtípussal szedve.

4. A típusreperitórium és vízjegykatalógus külön termékként jelenjék meg. Ha ezek mint monográfiák előbb készülhetnének el, mint a „végleges”, úgy a Magyarország régi nyomtatványai-ban a vízjegykatalógus sorszámait fel lehetne tüntetni.

5. Lelőhelyek. A helyi kutatás szempontjából minden lelőhely feltüntetendő. Ismeretlen példányok 5 lelőhelyen felül szerepeljenek. A kolozsváriak mindig!

6. Reprodukciók. A címlap és az első lap másolata.

Ez volt tehát a Könyvtártudományi Bizottság álláspontja.

A menetrend szerint a XVI. századi kötet 1962-ben megjelenhetik. Ezzel egyidőben folyik már a további kötetekre vonatkozó adatgyűjtés és a „végleges” kiadás előkészítése.

Szabó Károly III. kötete és az Apponyiana

„Magyarország régi nyomtatványai”-nak bibliográfiája — az új RMK — csak SZABÓ Károly I. és II. kötetébe illő nyomtatványokat foglalja majd össze teljesebben, bővített és kiegészített kiadásban, és folytatólagosan a PETRIK XVIII. századi bibliográfiájába illő anyagot, de nem tartalmazza még a magyar szerzőktől külföldön megjelent nem magyar nyelvű kiadványokat, amelyeket Szabó Károly és HELLEBRANT Árpád a III. és pótkötetben foglalt össze, és nem tartalmazza a bárhol, bármely nyelven megjelent, magyar vonatkozású kiadványokat, tehát azt, amit gyűjtőnéven hungarica-nak nevezünk, aminek összefoglalására SZABÓ Károly törekedett tervezett 4. kötetében, s amit rendkívül gondnal és nagy tudással APPONYI Sándor gyűjtött egybe és írt le nagy bibliográfiájában. A munkaközösség — belátjuk — mindennek új feltárására ma még nem vállalkozhatik, nem is vállalkozik, de a feladat fontos, köteleznek bennünket az előmunkálatok: PETRIK Géza, APPONYI Sándor, BALLAGI Aladár, KONT Ignác, GRAGGER Róbert, GULYÁS Pál és nem utolsósorban HANKISS János munkái.

A hungarica fogalmának tisztázásával, a hungarica csoportjainak meghatározásával sok bibliográfus elődünk foglalkozott. SZENTMIHÁLYI János egy a Magyar Könyvszemle 1958. évi kötetében megjelent alapos tanulmányában

kimutatja, hogy mindazok, akik magyar szerzők külföldön megjelent műveit és külföldön külföldiek tollából Magyarországra vonatkozó irodalmat állítottak össze, a legkülönbözőbben értelmezték a hungaricumok jellegét. Idézem:

„SZABÓ Károly a nemzeti bibliográfia anyagához tartozónak tekinti a külföldön magyar nyelven megjelent és magyar szerző külföldön, idegen nyelven megjelent műveit;

KERTBENY Károly mind a Magyarországon megjelent összes műveket, mind a külföldön megjelent magyar vonatkozású műveket a nemzeti bibliográfia által számontartandók közé sorolja;

BALLAGI Aladár sem válogat a művek nyelve, megjelenési helye szerint. Egyetlen kritériuma az, hogy Magyarországgal, illetve Pesttel vagy Budával foglalkozik-e a könyv;

APPONYI Sándor és KONT Ignác csakis külföldi szerzők külföldön megjelent műveit tekinti hungaricának;

A GRAGGER-féle bibliográfia kritériumként az idegen nyelvűséget szabja meg.

A hungaricum tekintetében retrospektív nemzeti bibliográfiánk és kurrens nemzeti bibliográfiánk keretei sem azonosak.”

Afelől nem lehet vita, hogy a nemzeti bibliográfiába beletartozik bárhol külföldön megjelent minden magyar nyelvű nyomtatvány, hogy beletartoznak magyar szerzők műveinek idegen nyelvű fordításai, hogy beletartoznak magyar szerzők idegen nyelven írott művei. Ezeket — állapítja meg helyesen SZENTMIHÁLYI — *elsődlegesen magyar vonatkozásúaknak* kell tekintenünk. E hármas feladat közül az utóbbi kettő minden további nélkül vállalható. E tekintetben SZINNYEI és GULYÁS munkássága példaképül és biztatásul elegendő kell hogy legyen, de ismerve a nehézségeket és GULYÁS Pál munkaerejének korlátait — elvégzése csak kollektív munkával képzelhető el. Sürgősen megfontolandónak tartom SZENTMIHÁLYI János említett tanulmányában foglalt javaslatát, azt ti., hogy „magyar szerzők idegen nyelvű publikációinak regisztrálása a rendelkezésre álló magyar és külföldi biobibliográfiák és életrajzi lexikonok módszeres feldolgozása mellett szükségessé teszi egy *biobibliográfiai dokumentációs szolgálat megszervezését*”. E téren máris nagy és szinte behozhatatlan a késedelem. Ilyen dokumentációs tevékenységet a maga körében jó néhány külföldi intézmény rendszeresen lát el. Franciaországban két intézet is folytat biobibliográfiai dokumentációs tevékenységet. A gyűjtés hatókörét azonban ki kell szélesíteni, a gyűjtőmunka lépjen túl a szépirodalmi érdeklődés korlátain. Az egész világon szétszórta élő magyar tudósok és műszaki emberek munkássága megérdemli ezt a megbecsülést.

Nagyobb és nehezen megoldható szervezési feladatot látok a szomszéd népi demokráciákban élő magyarság irodalmának, tudományos publikációinak regisztrálása kérdésében. Ez az anyag a történelmi-területi elv tiszteletben tartása következtében kiesik a nemzeti bibliográfiából. Megvitatandó kérdés ez, amelyre azonban nem térek ki, mert kívül esik beszámolóim megszabott keretén.

Szólnom kell azonban a bármilyen módon magyar vonatkozású idegen nyelvű művek feltárásáról. Ezt a csoportját a műveknek soroljuk be a *másodlagos hungaricumok* csoportjába. Érdekes, hogy három tudós bibliográfusunk azok csoportjában, akik hungaricum-bibliográfiákat szerkesztettek, (BALLAGI Aladár, GRAGGER Róbert és HANKISS János) szélsőségesen fogták fel feladatukat. BALLAGI Aladár ötven éven át bújva könyvtárakat és levéltárakat, mindent összeszedett, ami Magyarországgal vagy a magyarsággal kapcsolatos; GRAGGER

Róbertnél e tekintetben csak az idegen nyelvűség volt döntő, HANKISS János a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1955. évi Évkönyvében közzétett tanulmányában a könyvtár külföldi könyveinek magyar vonatkozásait tárta fel. Nem kétséges, hogy a magyar történetírás és művelődéstörténeti kutatás ilyen szélsőségesen értelmező bibliográfiát örömmel fogadna. APPONYI Sándor munkájának méltó folytatása lehetne — ez is SZENTMIHÁLYI javaslata — egy *Miscellanea Hungarica* mint-periodikus kiadvány.

A XVIII—XIX. századi magyar bibliográfia és Petrik : „Magyarország bibliográfiája” c. munkájának pótlása

Az állami tulajdonba került könyvanyag feldolgozása közben, különösen a megszüntetett kolostori könyvtárak anyagából több mint 5000 olyan nyomtatvány került napvilágra, amely nem volt megtalálható PETRIKnek a SZABÓ Károlyhoz csatlakozó négykötetes nagy bibliográfiájában. Már az 50-es évek elején — még az Országos Könyvtári Központ keretében — szervezett meg MARKOS Béla egy munkaközösséget, hogy külön kezelje, leírja a PETRIK-féle bibliográfia hiányzó nyomtatványait. Az Országos Könyvtári Központnak az Országos Széchényi Könyvtárba való beolvasztása után a könyvtár kiscelli részlegéből alakított munkacsoport folytatta a munkát, intenzívebben 1958 nyara óta. A munkaközösség jelenlegi vezetője MARKOS Béla, az OSzK ny. dolgozója, tagjai BAYER Lászlóné, KEIL Lóránd, SELIGMANN Gézané, SCHULTZ Lili, SZIGETHY Jolán, WITTEK Lászlóné és WIX Györgyné. Anyagi támogatást az Akadémia egyelőre nem tud juttatni a munkaközösségnek, a Művelődésügyi Minisztérium engedélyével a munkaközösség tagjai munkahelyükön munkaidőkezdve részeseznek. A munkálatok alapja PETRIK páratlan szorgalommal készült bibliográfiája, mely ha tévedésekkel tüzdelte is, nélkülözhetetlen szerszám a kutatásnak. Mégis, nem egy új „PETRIK” megalkotásáról van szó. A PETRIK által átfogott százötven év első száz éve a rövidített SZABÓ Károlyhoz fog csatlakozni, de míg az új SZABÓ Károly „rövidített”, a csatlakozó PETRIK gyűjtés a réginek „bővített” kiadása lesz. PETRIK első nagy ciklusa, a *Magyarország bibliográfiájának* nyomtatvány-anyagát a munkaközösség három részben kívánja feldolgozni, külön-külön foglalkozva a XVIII. század (1712—1800), a XIX. század első és 1850 utáni második felének anyagával. A történeti-területi elv alapján a kor Magyarországnak nyomtatványaival fogja bővíteni a PETRIK—KISZLINGSTEIN ciklusokat is magyarországi nyomdatermékkel, Erdélyt, Fiumét beleértve, de Horvát-Szlavon- és Dalmátország nélkül. Sürgősnek tekinti a munkaközösség a XVIII. századi kötet — illetőleg kötetek — előmunkálatait. A külföldön megjelent nyomdatermek közül csak a magyar nyelvűeket dolgozza fel. Hiányozni fognak a bibliográfiából azok a magyar szerzőktől idegen nyelven, külföldön megjelent nyomdatermek és azok a külföldi szerzőktől idegen nyelven, külföldön megjelent magyar vonatkozású művek, amelyek PETRIK bibliográfiájában még helyet foglalnak. Benne maradnak, sőt teljesebben jelentkeznek azok a nyomtatványok, amelyek Magyarországon idegen nyelven jelentek meg, s amelyek az 1860-ig terjedő ciklusból és a későbbiekből kimaradtak. Noha a munkaközösség a hírlapok és folyóiratok feldolgozásával nem foglalkozik, felveszi mindazokat a nyomtatványokat, amelyekre az időszaki sajtó bibliográfiája nem terjed ki. (Tehát részcímnélküli sorozatokat, évkönyveket, naptárakat és

schematizmusokat.) Kirekeszti azonban a szedett szöveg nélküli metszeteket és a levéltári gyűjtőkörbe tartozó hivatali nyomtatványokat (bíróági és közigazgatási iratok, úrlapok, blanketták.) Áll ez különösen a XVIII. század, utolsó évtizedeinek anyagára, hiszen a II. JÓZSEF által kiépített adminisztráció óriási nyomtatvány-tömeget termelt.

A MARKOS-féle munkaközösség eddig az Országos Széchényi Könyvtár rekatalogizált könyv- és aprónyomtatvány anyagát, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár idevágó budapesti anyagát dolgozta fel. Jelenleg is folyik az OSzK ún. müncheni katalógusában foglalt anyagnak, a budapesti Egyetemi Könyvtár Miscellanea anyagának és a Ráday Könyvtár XVIII. századi könyvanyagának feldolgozása. Sorra kerülnek még más könyvtárak XVIII. századi nyomtatványai is.

Az elkészült katalóguscédulákat a kutató megtalálhatja az OSzK magyar nyomdatörténeti katalógusában, ennek anyaga a készülő bibliográfia kéziratának tekinthető. A feldolgozott címek száma eddig: 16 000 cím, köztük kb. 6000 a PETRIK-féle bibliográfia XVIII. századi anyagában nem található. A számítások szerint az 1701—1800-ig terjedő bibliográfia 30 000 címet fog tartalmazni, kb. 8—10 000-re növekszik majd az újonnan feltárt címek száma.

A XX. századi első két ciklus

A XX. századi magyar retrospektív nemzeti bibliográfiának — tudomásom szerint — nincs külön munkaközössége. Minthogy feladatom az 1920-ig terjedő bibliográfia ügyének megbeszélése, legyen szabad még a leendő munkaközösség figyelmébe ajánlanom a következő feladatokat. A század első tíz éves ciklusa még PETRIK Géza munkája volt, csak a befejező kötet sajtó alá rendezése maradt BARCZA Imrére. PETRIK ebbe a ciklusba újra felvette a folyóiratrepertóriumot, de korlátozott terjedelemben. Itt tehát van pótolni való. Az 1911—1920-ig terjedő KOZOCSA-ciklus mellőzi úgy a sajtóbibliográfiát, mint a repertóriumot. Ennek pótlása nagy feladat, úgy vélem a jelen helyzet alapján, elvégzése meghaladja erőinket. Ha már a magyar sajtó retrospektív bibliográfiájára még várunk kell, s a folyóiratrepertóriumra nem vállalkozhatunk, folytassuk a KERESZTY István megkezdte munkát a *magyar sajtó időrendi áttekintéséről* napjainkig. Kutatóink hálásak lennének érte.

A KOZOCSA-féle ciklus más tekintetben is kiegészítésre szorul. Ebben a ciklusba esik a Tanácsköztársaság irodalmi anyaga, és beletartozik a Tanácsköztársaság katonai veresége után Bécsben és sok más városban megtelepedett kommunista és baloldali emigráció nyomtatvány-termelése. Ez a sajtó megindult már 1919 őszén, termelése sokrétű és igen gazdag volt. Tudunk már ez irányú előmunkálatokról; függelékként kellene felvenni a KOZOCSA szerkesztette ciklus pótkötetében.

* * *

Visszatekintve az elmondottakra, megállapíthatjuk: munkaközösségeink szeme előtt egy a könyvtörténet és tudománytörténet módszereivel készült retrospektív magyar nemzeti bibliográfia lebeg, de átmenetileg a kutatás sürgető szükségleteire való tekintettel — vállalják egy címannyal alaposan kibővített, de rövidített kiadás elkészítését, mely azonban (leszámítva a százötven esztendő összefoglaló PETRIK ciklust), nem lesz olyan részletes, mint a

régi. SZABÓ Károly címlapleírásaihoz fűződő jegyzetei a sokoldalú kutatás anyagába vezették be az olvasót, ezért tudományos bibliográfia. A kiegészített „rövidített” kiadás jó kiinduló pontokat fog szolgáltatni a kutatónak, de e tekintetben alig lehet több, mint jó technikai segédeszköz. Különösen három tekintetben nem — és erre akarok újból hangsúllyal még egyszer rátérni: 1. az időrend feladása, 2. a leírt könyvekre vonatkozó irodalom elhagyása és 3. a hírlapok, folyóiratok anyaga és cikkanyaga tekintetében.* Vonatkozik ez természetesen a PETRIK bibliográfia százötven évének és a rákövetkező ciklus folyóirat-repertóriumára is. PETRIK bibliográfiáinak ez a teljesítménye a maga korában nemzeti bibliográfiánkat a retrospektív nemzeti bibliográfiák élére helyezte. A múlt század utolsó negyedében történetkutatóink a SZINNYEI repertóriumra és a PETRIK bibliográfia repertóriumának birtokában olyan műszerekkel rendelkeztek, amelyekért bármely nemzet megirigyelhetett bennünket. A XVIII. és XIX. századi új kiadású bibliográfia munkaközössége a hírlapok, folyóiratok feldolgozásával nem foglalkozik. Ahhoz, hogy ezt a feladatot jól megoldhassa, szüksége volna a retrospektív magyar sajtóbibliográfiára, melynek munkálatai még nem fejeződtek be. Jelentkezik itt egy *lemaradt feladat*, amely — a folyóiratcikksanyag történeti felhasználhatóságát illetően — legalább olyan sürgős feladat, mint az új kiadású XVIII. századi könyv-bibliográfia. Bűn volna a szerzett előnyöket feladni.

Az új nemzeti bibliográfia követelte feladatok tehát nagyok, mert minden mai előmunkálat úgy végzendő el, hogy az egyben a „végleges”-et megalapozó művelet is legyen. Fel kell vetnem a kérdést: vajon az OSzK-ban évek óta már külön megszervezett bibliográfiai osztály létszáma, munkafeltételei meg tudnak-e birkózni a feladatokkal. Nemcsak a már itt vázolt nagy feladatokra gondolok. Az új retrospektív nemzeti bibliográfia munkaközösségei a szomszédokkal való együttműködés nélkül nem oldhatják meg jól feladatait. Ezért erről külön is kell beszélnünk.

Kölcsönös szolgáltatások alapján történő nemzetközi együttműködés a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia érdekében

Külföldi példák alapján mutattam rá a nemzetközi együttműködés eredményességére a retrospektív nemzeti bibliográfia területén. A tervezett új magyar ciklusok valamennyijének jobb megalapozásához szükség lesz a szomszédainkkal való együttműködés megszervezésére, szükség lesz arra, hogy ez az együttműködés intézményesen biztosíttassék a kétoldalú kulturális egyezményekben. Az a nézetazonosság, amely a kérdésben a varsói nemzetközi konferencián kifejezésre jutott, biztató ígérete az együttműködés sikerének. Annak a felfogásnak, hogy „a retrospektív nemzeti bibliográfia a saját nemzeti irodalmának felvételében olyan messzire megy el, ameddig erői megengedik, hogy átfedések jelentkezése a történelem folyamán egy állam keretében élt népek irodalmának retrospektív bibliográfiáiban jó szolgálatok a tudományos kutatók számára, hogy a mentől több oldalról feltárt nemzeti irodalom hasznos a nemzetközi tudományos élet számára”, csak úgy lesz gyakorlati értéke, ha a partnerek közti *kölcsönös szolgáltatásokon* alapul. A magyar kül-

*Időközben a Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottság néven újjáalakult akadémiai bizottság megvitatta az időrend kérdését, és kötelezte az RMK munkaközösséget a bizottság régi határozatainak a betartására. — K. B.

döttek ebben a kérdésben „A szomszéd népek együttműködésének problémái a retrospektív bibliográfiák szerkesztése terén” címmel referátumot nyújtottak volt be a varsói konferenciának.

Befejezésül röviden még két jótanácsot legyen szabad adnom a dolgozó és még munkába álló új munkaközösségeknek. A XIX. és XX. század retrospektív bibliográfia szerkesztői aligha fognak jó munkát végezhetni a *magyar bibliográfiák retrospektív bibliográfiájának* megalkotása nélkül. A másik: mind e bibliográfiai vállalkozásaink számára közvéleményt kell teremtenünk, nemcsak szakasjtónk útján, de minden hozzáférhető tudományos folyóirat útján.

BÉLA KÓHALMI: UNSERE RETROSPEKTIVE NATIONALBIBLIOGRAPHIE (1473—1920).

Die ungarischen Bibliographen haben die vervollständigte und mit zeitgemäßer Methodik aufgenommene retrospektive neue Auflage der ungarischen Nationalbibliographie des vorigen und des Anfangs dieses Jahrhunderts in Angriff genommen. Der Bericht behandelt die prinzipiellen Grundlagen und die Methodik dieser Aufgabe. Als Auftakt bespricht Autor die Übereinkommen und Empfehlungen der zwei, in den jüngst vergangenen Jahren veranstalteten, die Nationalbibliographien behandelnden internationalen Kongresse (September 1957 in Warschau und im September 1958 durch die UNESCO organisiert in Wien). Er ist der Meinung, daß eine internationale Kooperation der Sache der retrospektiven Nationalbibliographien nur dienlich sein kann. Die Lückenhaftigkeit der verschiedenen retrospektiven Bibliographien ist übrigens eine internationale Erscheinung und ist darauf zurückzuführen, daß die Bibliographen der vergangenen Jahrhunderte die Kataloge des Buchhandels keiner genügenden Aufmerksamkeit gewürdigt haben. Verfasser behandelt in Kürze die kurrente Nationalbibliographie, nur um klarzulegen, daß die, eine *Vollständigkeit* anstrebende *kurrente* Nationalbibliographie die Grundlage der retrospektiven Nationalbibliographie bilden kann. Was die territorialen und zeitlichen Bedingungen der Sammlung betrifft, gründet sich der ungarische Standpunkt auf das historisch-territoriale Prinzip. Die durch dieses Prinzip verursachten eventuellen Überdeckungen können — im Einklang mit den Warschauer Empfehlungen — der Forschung nützliche Dienste erweisen.

Hiernach befaßt sich Autor eingehend mit den Richtlinien der Neuausgabe der retrospektiven ungarischen Nationalbibliographie — Károly SZABÓ — Árpád HELLEBRANT: *Régi Magyar Könyvtár* (Altungarische Bibliothek), Géza PETRIK: *Magyarország Bibliográfiája* (Bibliographie Ungarns) und die darauffolgenden Zyklen — in dem er die, für die Durchführung der Arbeiten vorgeschriebenen Bestimmungen analysiert. Die für die Besorgung der Arbeiten gebildete Arbeitsgemeinschaft, welche die Unterstützung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften genießt, gedenkt ihre Aufgabe in zwei Etappen zu lösen. Zuerst wird sie die sog. *abgekürzte* Ausgabe fertigstellen, sodann anschließend die neue, *endgültige* Ausgabe vorbereiten. Der Zweck der ersterwähnten Ausgabe ist den Forschern in möglichst kurzer Zeit ein Handbuch zu bieten, welches sämtliche, seit der, vor 80 Jahren erschienenen SZABÓ—HELLEBRANTschen Bibliographien, *Ergänzungen und zusätzliches Material* vollzählig enthält. Die zweite, endgültige Ausgabe wird sich die GW Beschreibungen beachtend, auf sämtliche Einzelheiten erstrecken. Die Modifizierung der alten Zeitgrenzen und der Bandenteilung — die Gliederung in Jahrhunderte und die Erstreckung des „alten Materials“ bis 1850 — ist im Einklang mit der heutigen, sozusagen allgemeinen Gepflogenheit. Die neue Ausgabe wird den Titel *Ungarns alte Druckschriften* führen und wird in ungefähr sechs Bänden die vom Ende des XV. Jahrhunderts bis 1850 erschienenen alten ungarischen Dokumente enthalten. Die Arbeiten der eine längere Vorarbeit erfordernden Bibliographie von ungarischen Verfassern in fremder Sprache im Ausland erschienenen Werke und der sich mit Ungarn befassender ausländischen Literatur (Hungarica) — die in separaten Bänden erscheinen wird — werden parallel unternommen.